

ชีวิตของพระพุทธเจ้า
The Life of the Lord Buddha

หนังสือเผยแพร่

ห้ามจำหน่าย

Published by the Religion and Ethic Promotion Committee

The National Identity Commission

The Secretariat of the Prime Minister, THAILAND

First Edition 1987

Second Printing 1993

Initiated by Prapat Saengwanit

Painted by Sanan Ratana

Narrated by Sujib Punyanubhab in English and Phitoon Maliwan in Thai

Designed by Chompukar Hongsuwan

ISBN 974-7770-05-9

Copyright 1993 by the Office of the Prime Minister

All rights reserved. Except for use in a review.

The reproduction or utilization of this work in any form
or by any electronic, mechanical or other means is forbidden
without the permission of the publisher.

จัดพิมพ์ครั้งที่ ๒

โดย

คณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

พุทธศักราช ๒๕๓๖

จัดพิมพ์เผยแพร่ ๒,๐๐๐ เล่ม

ประพัฒน์ แสงวานิช ริเริ่ม

สนั่น รัตนะ เขียนภาพ

พิฑูร มลิวลย์ ภาษาไทย

สุชีพ ปุญญานุภาพ ภาษาอังกฤษ

ชมภูกา หงษ์สุวรรณ ออกแบบ

และจัดรูปเล่ม

อรรถจินดา หงษ์พงษ์ ประสานงาน

คณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติพิจารณาเห็นว่า หนังสือสมุดภาพพุทธประวัติสำหรับเยาวชน ซึ่งคณะกรรมการจัดทำโสตทัศนูปกรณ์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ศาสนา จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๓๐ เป็นหนังสือดีเด่น ได้รับความนิยมนิยมชมเชย และมีผู้เรียกร้องให้จัดพิมพ์เพิ่มเติม เพื่อสนองความต้องการอีกมาก

จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยรักษาต้นฉบับเดิมไว้

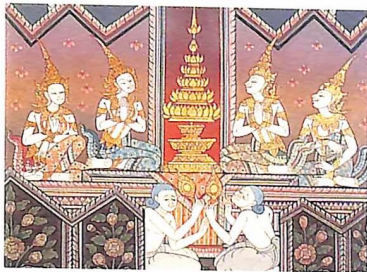
คณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เป็นคณะกรรมการที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวผนึกกำลังของคณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม (เดิม) กับคณะกรรมการจัดทำโสตทัศนูปกรณ์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ศาสนา

คณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมมีหน้าที่พิจารณากำหนดนโยบายและมาตรฐานในการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา พิจารณาจัดทำและผลิตสื่อเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและทำนุบำรุงศาสนา เพื่อผลในการฟื้นฟูศีลธรรม จริยธรรม และเพื่อให้สถาบันศาสนาเป็นแกนหลักแห่งความมั่นคงของชาติ คู่กับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ตามครรลองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตลอดไป

หวังว่าหนังสือสมุดภาพพุทธประวัติสำหรับเยาวชน ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ จะสามารถสนองความต้องการได้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น

คณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม

พุทธศักราช ๒๕๓๖

พระพุทธรูปบิดาและพระพุทธรูปมารดาในพิธีอภิเษกสมรส

The Royal Wedding

๘

8

พระนางมหายาตราทรงพระสุบิน

Queen Mahamaya's Dream

๑๐

10

เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

Prince Siddhattha's Birth

๑๒

12

เจ้าชายทรงอภิเษกสมรส

The Prince's Marriage

๑๔

14

เสด็จประพาสพระราชอุทยาน

On Royal Park Tours

๑๖

16

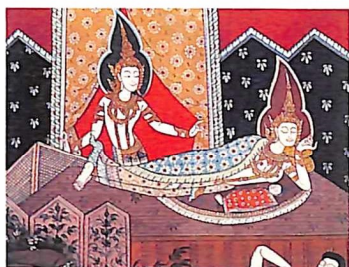
๒๔

24

เจ้าชายทรงบำเพ็ญ

ทุกรกิริยา

The Practice
of Austerities

มหาภิเนษกรรม

(การเสด็จออกผนวช)

The Great
Renunciation

๑๘

18

๒๖

26

พิณสามสาย

The Harp of
Three Strings

เจ้าชายทรงตัดพระเมาลี

The Prince

Had His Hair Cut off

๒๐

20

๒๘

28

พระกระยาหาร

ก่อนตรัสรู้

The Meal Before
Enlightenment

ทรงแสวงหาโมกขธรรม

คือความหลุดพ้น

In Search of
Salvation

๒๒

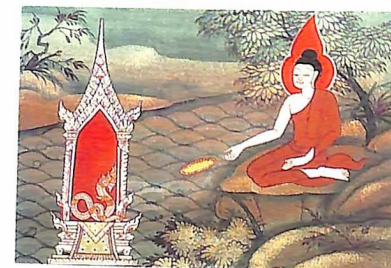
22

๓๐

30

ทรงลอยถาด

The Prince Dropped
down the Vessel

การตรัสรู้
(คือรู้อย่างแจ่มแจ้ง)

The Enlightenment

๓๒

32

๔๐

40

ทรงแสดง
พระปฐมเทศนา

Preaching
the First Sermon

จิตาพญามาร
The Devil's
Daughters

๓๔

34

๔๒

42

เสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์
Going to Kapilavastu

พญานาค ขี้อมุลินท์
Mucalinda,
the Serpent King

๓๖

36

๔๔

44

เสด็จเยือนพระชายา
และพระโอรส
Calling on
His Wife and Son

อุบาสกคู่แรก
The First Two
Lay Followers

๓๘

38

๔๖

46

พระประยูรญาติ
เจริญรอยตามพระยุคลบาท
Relatives followed
the Lord's Foot-steps

ทรงระงับข้อพิพาทเรื่องน้ำ
ของพระประยูรญาติ
Pacifying His Relatives
in the Case of Water-dispute

๔๘ ๕๖
48 56

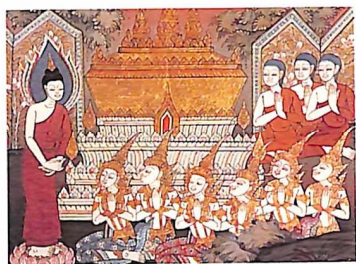
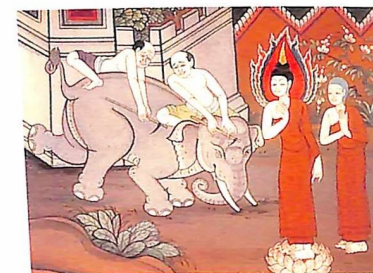
ทรงแสดงธรรม
โปรดพระองค์อุลิมมาล
Preaching
Angulimala

เสด็จออกบิณฑบาต
ในกรุงกบิลพัสดุ์
Going out for Food
in Kapilavastu

๕๐ ๕๘
50 58

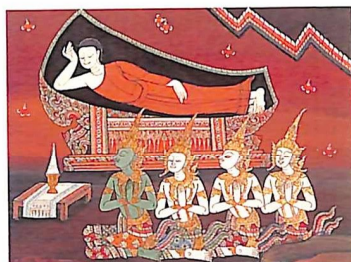
ช้างไม่อาจทำอันตราย
พระพุทธเจ้า
The Elephant Couldn't
Hurt the Buddha

ถวายพระเพลิง
พระบรมศพพระพุทธบิดา
The Buddha's Father
was cremated

๕๒ ๖๐
52 60

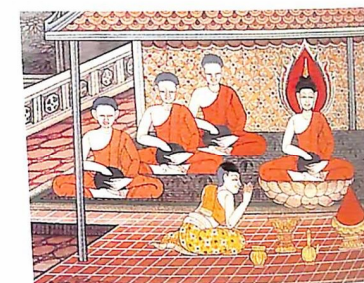
พระโมคคัลลานะ
ถูกประทุษร้าย
Ven. Moggallana
Was Hurt

พระราหุลบรรลु
ความเป็นพระอรหันต์
Ven. Rahula Attained
to Arahatsip

๕๔ ๖๒
54 62

พระกระยาหารมื้อสุดท้าย
The Last Meal
of the Lord Buddha

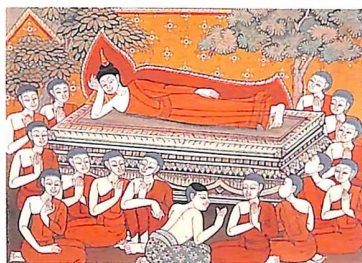

การประชวรของพระพุทธเจ้า

The Buddha's Sickness

๖๔

64

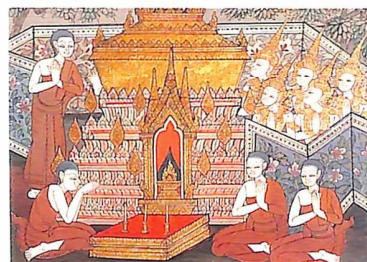

การปรินิพพาน

Passing Away into Parinibbana

๖๖

66

การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

Cremation of the Buddha's Body

๖๘

68

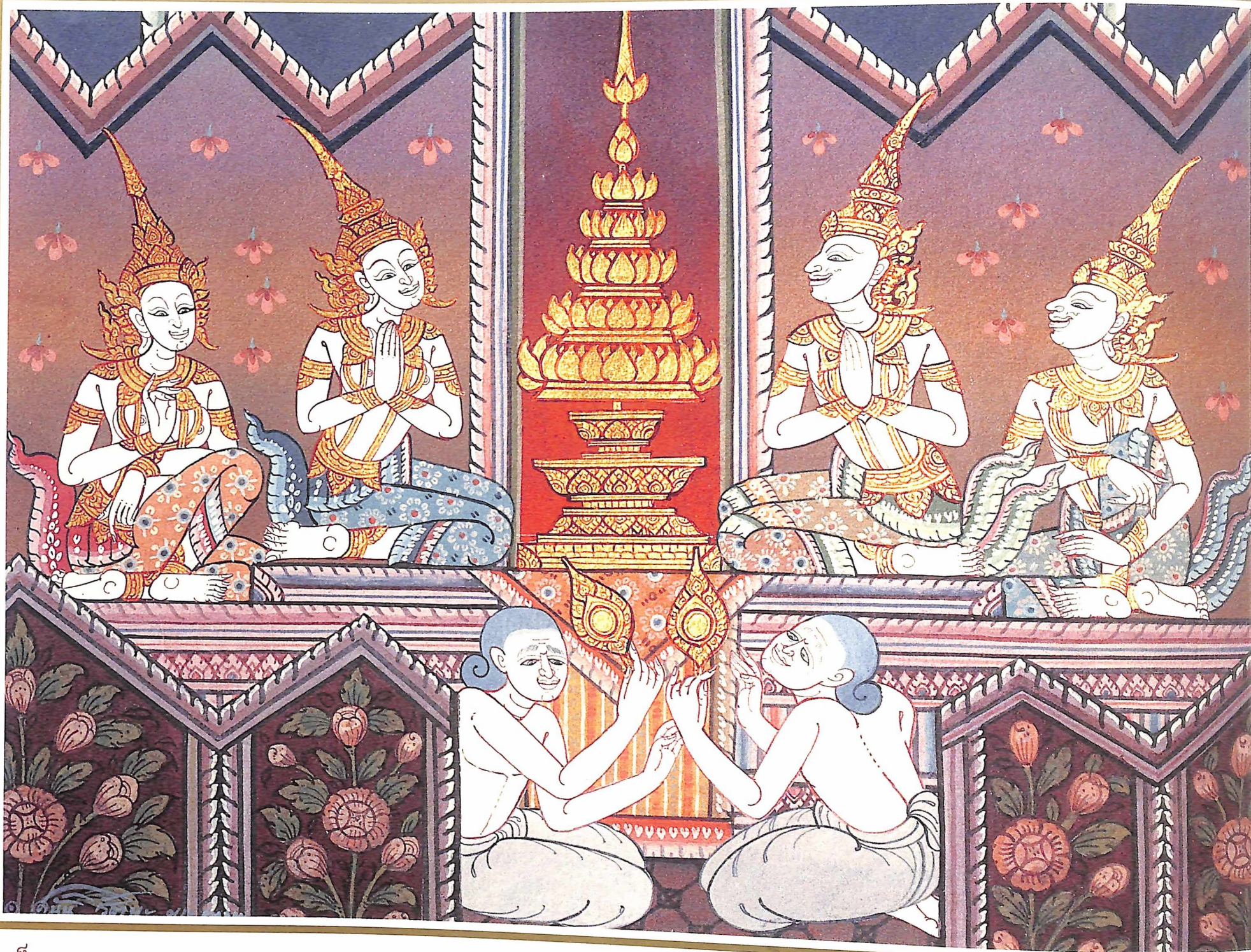

การแจกพระบรมสารีริกธาตุ

Distribution of His Relics

๗๐

70

พระพุทธบิดาและพระพุทธรามารดาในพิธีอภิเษกสมรส
เจ้าชายสุทโธทนะ และเจ้าหญิงมามายา เข้าสู่พิธีอภิเษกสมรส ณ อโศกอุทยาน

The Royal Wedding
Prince Suddhodana and Princess Mahamaya in the royal wedding
ceremony at Asoka Park.

พระนางมหลมายาทรงพระสุบิน

พระนางมหลมายาทรงพระสุบินว่า ลูกช้างเผือกเข้าไปสู่พระครรภ์ของพระนาง
ตั้งแต่นั้นมาก็ทรงพระครรภ์

Queen Mahamaya's Dream

Queen Mahamaya had a dream that a young white elephant entered into
her womb. Since then she was pregnant.

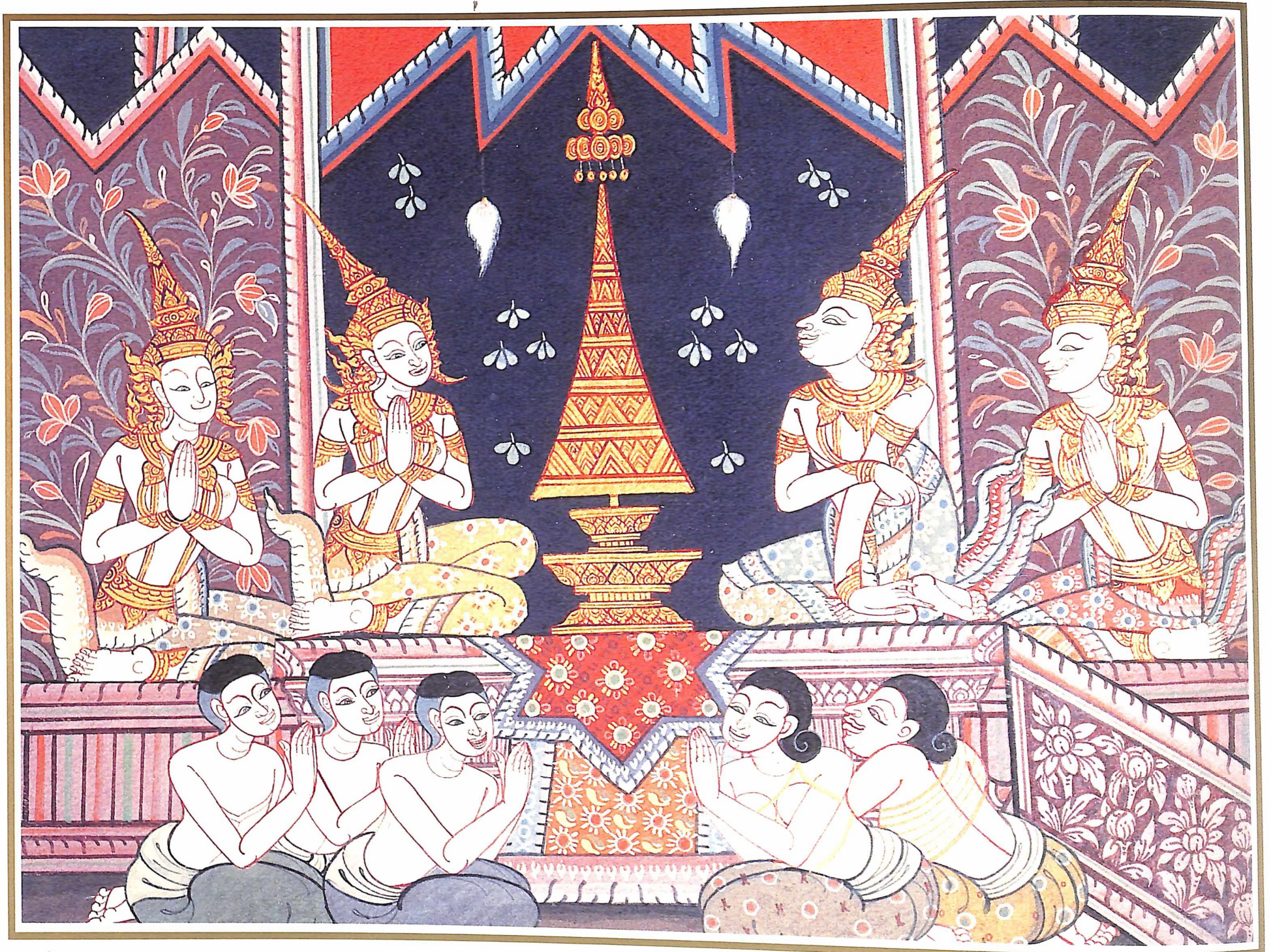

เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

พระนางมหายาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ ณ อุทยานลุมพินี
ในวันวิสาขปุณณมี ๘๐ ปีก่อนพุทธศักราช

Prince Siddhattha's Birth

Queen Mahamaya gave birth to Prince Siddhattha at Lumbini Park on
Vesakha Full Moon Day, 80 years before the Buddhist era.

เจ้าชายทรงอภิเษกสมรส

เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงอภิเษกสมรสกับนางยโสธรา หรือพิมพา แห่งโกลิยวงศ์
ประทับสำราญในปราสาท ๓ ฤดู

The Prince's Marriage

Prince Siddhattha married Princess Yasodhara or Bimba of the Koliya clan and lived happily in the three castles built for the three seasons.

เสด็จประพาสพระราชอุทยาน

ในการเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ๔ ครั้ง ได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช โดยลำดับ ทำให้เจ้าชายทรงเบื่อหน่ายต่อสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย

On Royal Park Tours

On the four royal park tours the Prince saw an old man, a sick man, a dead man and an ascetic respectively which made Him weary of the conditioned things.

มหาภิเนษกรรม (การเสด็จออกผนวช)

เมื่อกลับจากการประพาสพระราชอุทยานครั้งสุดท้าย ทรงทราบว่าพระชายา
ประสูติพระโอรส ก็ทรงตัดสินใจเสด็จออกผนวชในคืนวันนั้น

The Great Renunciation

Coming from the last tour and learning that his consort was delivered of
a son. The Prince then decided to renounce the world that night.

เจ้าชายทรงตัดพระเมาลี

เมื่อเสด็จถึงฝั่งแม่น้ำอนาма เจ้าชายทรงตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์

The Prince Had His Hair Cut off

On reaching the bank of Anoma River the Prince cut off his hair with the sword.

ทรงแสวงหาโมกขธรรม คือความหลุดพ้น
ในชั้นแรกเจ้าชายเสด็จไปศึกษาอบรมกับดาบสบางท่าน เพื่อแสวงความเป็นผู้หลุดพ้น
จากทุกข์

In Search of Salvation
The Prince first approached some ascetics for learning and training in
search of freedom from suffering.

เจ้าชายทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา

เมื่อไม่พอพระทัยด้วยอุดมคติและข้อปฏิบัติของดาบสทั้งสอง เจ้าชายจึงทรงแสวงหามรรคาด้วยพระองค์เอง โดยทรงบำเพ็ญตบะทรมาณพระองค์ มีพระภิกษุเบญจวัคคีย์คอยปฏิบัติ

The Practice of Austerities

Dissatisfied with the two ascetics' ideologies and practices the Prince tried to find out the way for himself by practising austerities with five monks in attendance.

พิณสามสาย

ท้าวสักกะ จอมเทพ ทรงดีดพิณสามสาย สายหนึ่งตึงเกินไป สายหนึ่งหย่อนเกินไป
สายหนึ่งพอดี

The Harp of Three Strings

Sakka, the Divine King, played the harp of three strings : The taut,
the slack and the moderate.

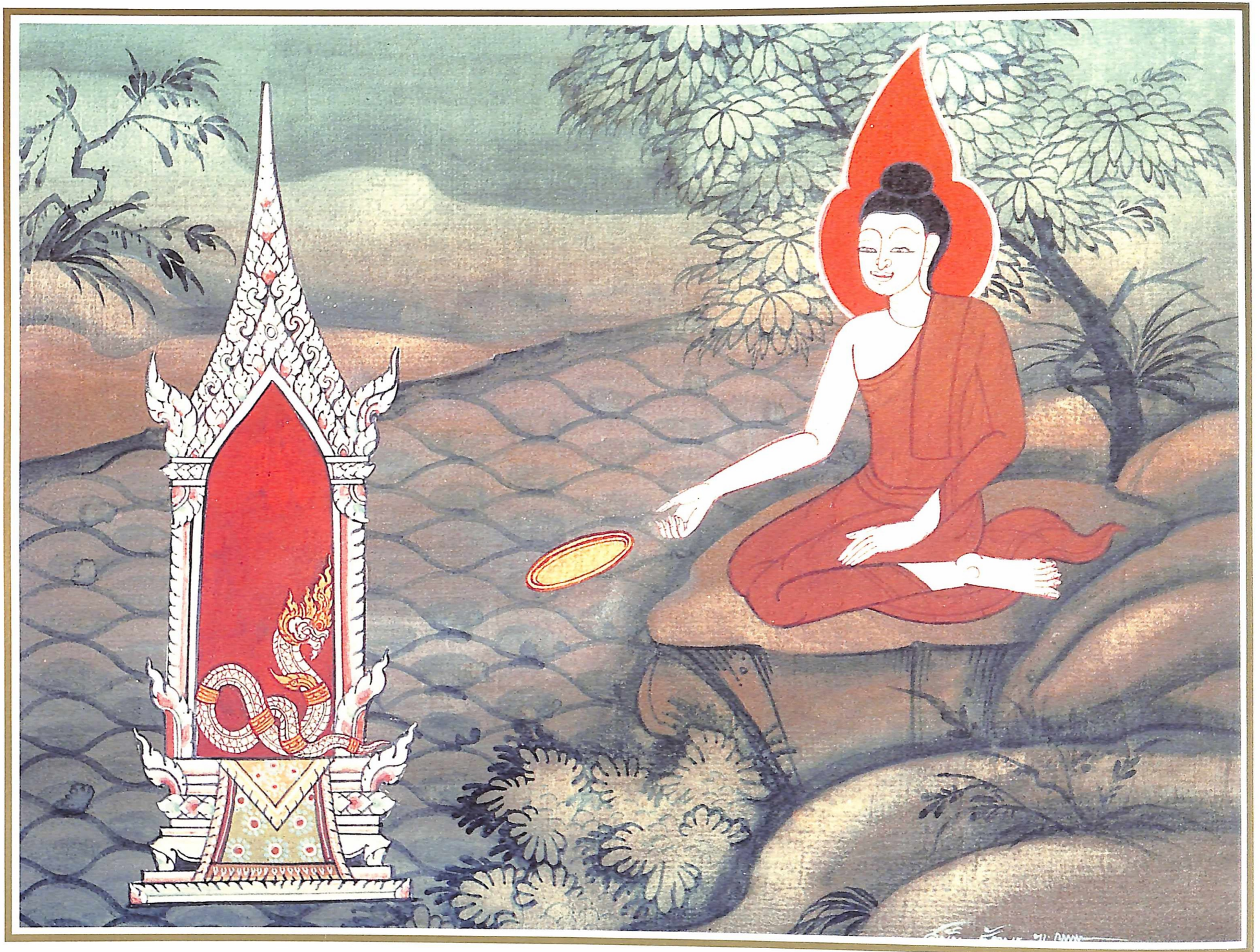

พระกระยาหารก่อนตรัสรู้

นางสุชาดา ถวายข้าวมธุปายาส คือ ข้าวหุงด้วยนมสด ผสมน้ำผึ้ง แต่พระโพธิสัตว์
เป็นพระกระยาหารมื้อก่อนการตรัสรู้

The Meal Before Enlightenment

Sujata presented the milk-rice mixed with honey to the “ Buddha to be,”
the meal before his Enlightenment.

ทรงลอยถาด

เจ้าชายเสด็จไปสู่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ภายหลังที่เสวยข้าวมธุปายาสนั้นแล้ว
ทรงลอยถาดทองลงในแม่น้ำ

The Prince Dropped down the Vessel

The Prince went to the bank of Neranjara River and after taking that
milk-rice, dropped down the golden vessel into the river.

การตรัสรู้ (คือรู้อย่างแจ่มแจ้ง)

นายโสตถิยะ คนหาบหญ้า ๘ ฟ่อนแต่เจ้าชาย ทรงนำไปเกลี้ยใต้โคนไม้โพธิ์ และประทับนั่งบนนั้น ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ด้วยการปฏิบัติบำเพ็ญทางจิต ก็ได้ทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (คือ พระปัญญาตรัสรู้เองโดยชอบอัน ยอดเยี่ยม) ในเวลารุ่งอรุณ วันวิสาขปุณณมี

The Enlightenment

Sotthiya, the grass-carrier, presented eight bundles of grass to the Prince who took and scattered the grass under the Bodhi tree and sat upon it with His face towards the East. He through spiritual practice attained to the full Enlightenment at dawn of Vesakha Full Moon Day.

ธิดาพญามาร

ตลอดเวลา ๗ วัน ที่พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุขอยู่ใต้โคนต้นอชปาลนิโครธ
(ต้นไทรที่เด็กเลี้ยงแพะพักอาศัยร่มเงา) ธิดาทั้ง ๓ ของพญามาร ได้มาพยายามเพื่อ
จะยั่วให้ทรงหันไปสู่ความยินดีทางโลก แต่ก็ไม่เป็นผล

The Devil's Daughters

During seven days while the Buddha was experiencing of the bliss of
deliverance under the shepherds' banyan tree, three daughters of the
devil came and tried in vain to lure the Lord to worldly pleasure.

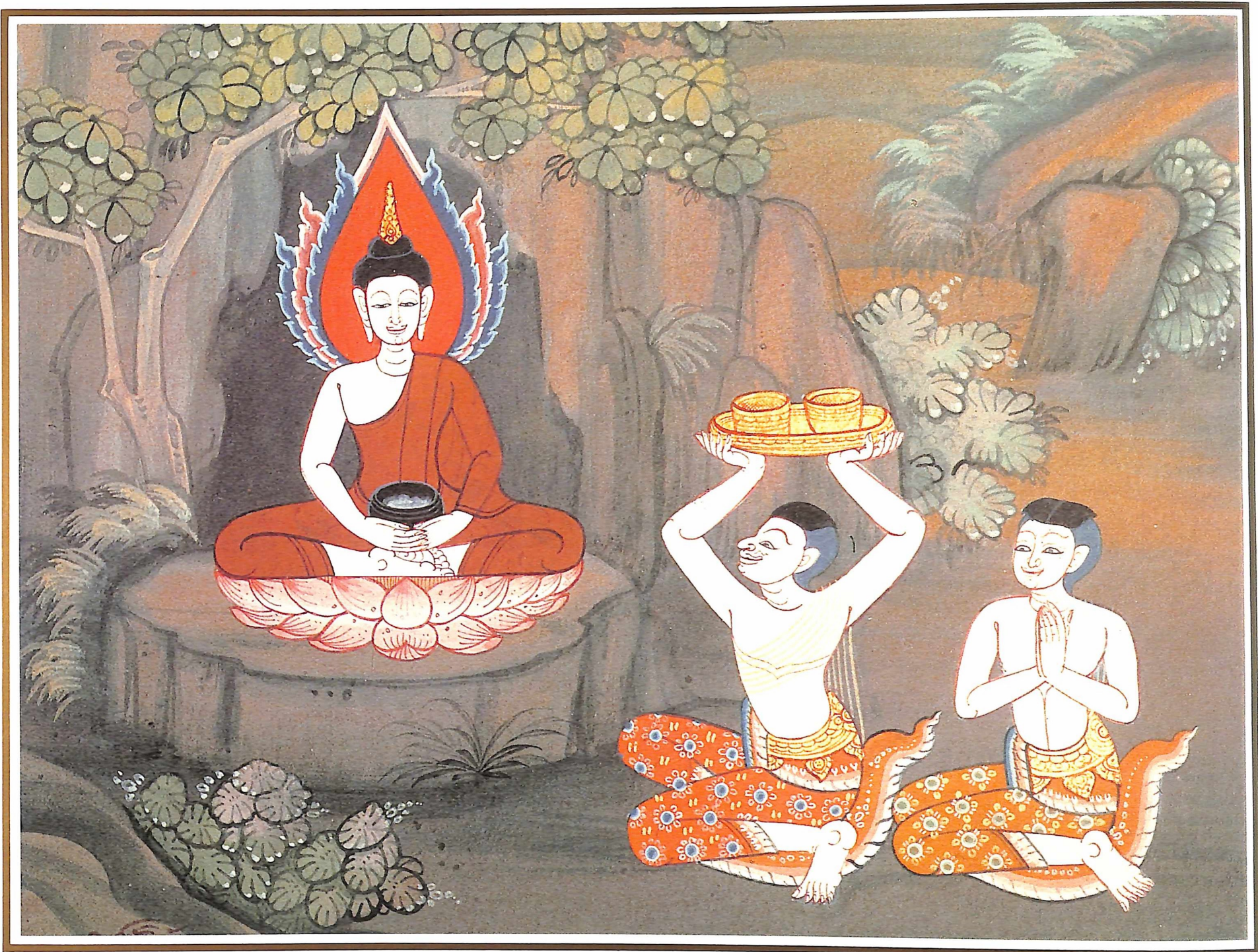

พญานาค ชื่อมูจลินท์

ภายใต้ต้นมูจลินท์ หรือ ต้นจิก มีพญานาคชื่อ มูจลินท์ มาถวายอารักขา ปกป้องพระองค์
จากฝนและลมหนาว

Mucalinda, the Serpent King

Under the tree Barringtonia Acutangula, the Serpent King named
Mucalinda came to protect the Lord from rain and cold wind.

อุบาสกคู่แรก

พ่อค้า ๒ คน คือ ตปุสสะ กับภัลลิกะ ได้ถวายข้าวสัตตูก้อน และข้าวสัตตุดมสน้ำผึ้ง
แด่พระพุทธเจ้า และประกาศตนเป็นอุบาสก ถึงพระพุทธกับพระธรรมเป็นสรณะ

The First two Lay Followers

The two merchants, Tapussa and Bhallika, presented to the Lord the rice cake and the honey cake and declared themselves the Lord's followers who took the Buddha and the Law as their guides.

ทรงแสดงพระปฐมเทศนา

เสด็จไปสู่ป่าอิสิปตนะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระปฐมเทศนาแก่ภิกษุเบญจวัคคีย์
(กลุ่มภิกษุ ๕ รูป) และภิกษุรูปหนึ่งในจำนวนนั้น คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ
ได้ดวงตาเห็นธรรม ในวันอาสาฬหปุณณมี

Preaching the First Sermon

Going to Isipatana, the forest, the Lord Buddha delivered His First
Sermon to the five monks and one of them, Aññākoṇḍañña, won the
Noble Insight on Asalha Full Moon Day.

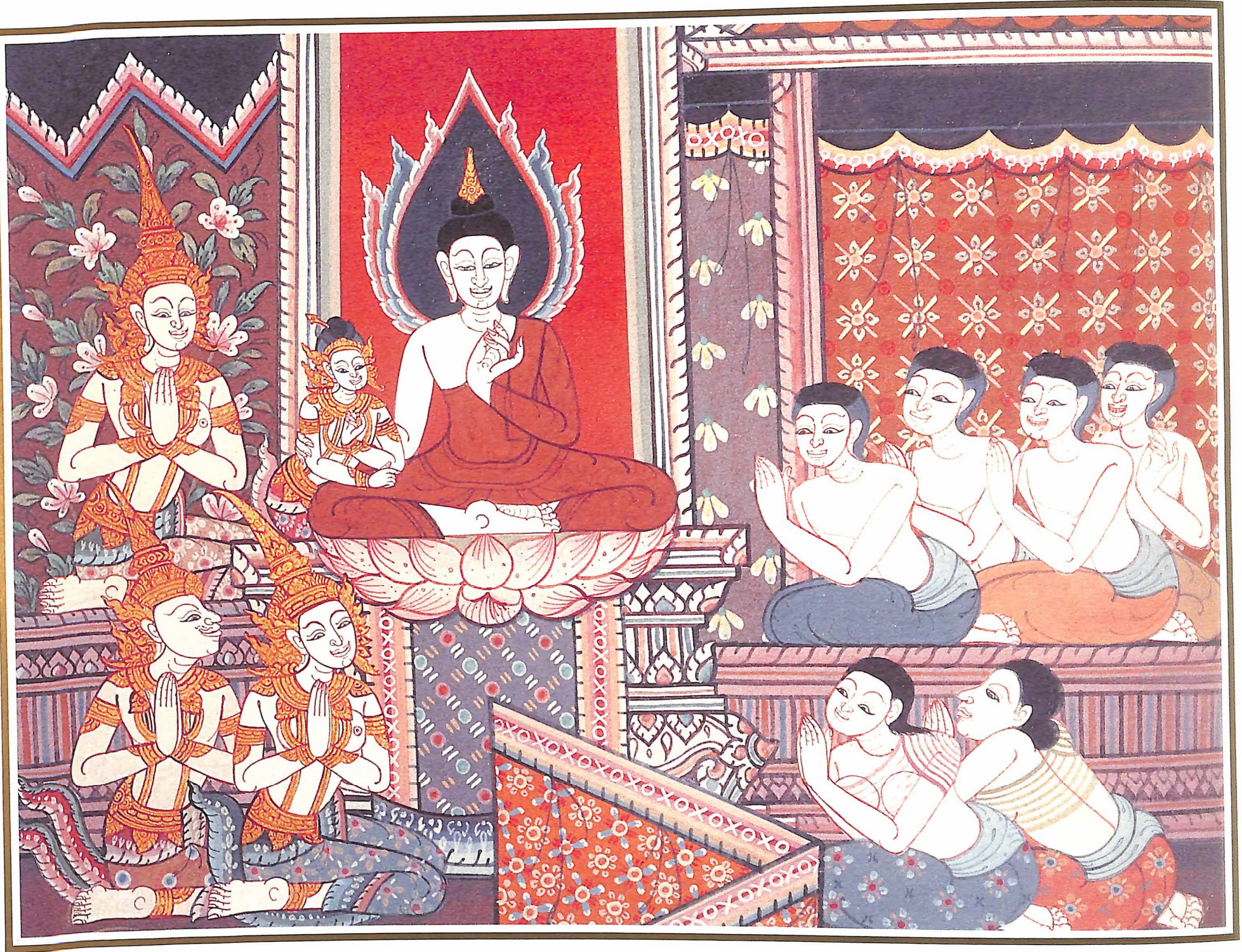

เสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์

พระพุทธเจ้าเสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์ ตามพระราชดำรัสเชิญของพระพุทธบิดา ผู้ทรงทราบ
ข่าวการตรัสรู้ของพระโอรส

Going to Kapilavastu

The Lord Buddha went to Kapilavastu following the invitation of His father, King Siddhodana, who had learned of his son's Enlightenment.

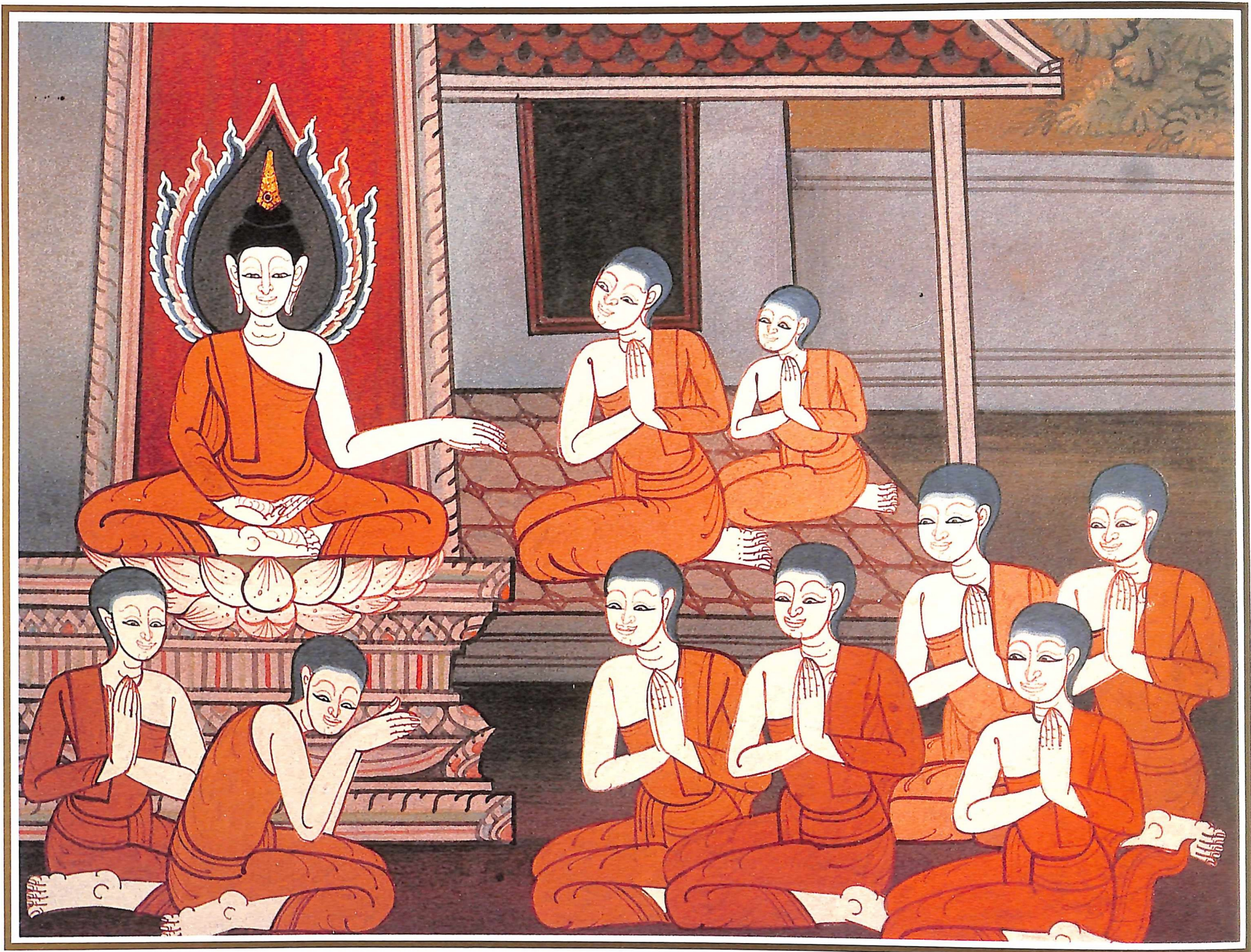

เสด็จเยือนพระชายาและพระโอรส

เมื่อประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธเจ้าได้เสด็จเยือนพระชายา คือ พระนางยโสธรา
และพระโอรส คือ พระราहुล

Calling on His Wife and Son

Staying in Kapilavastu the Lord Buddha went to see His former wife,
Princess Yasodhara, and His Son, Prince Rahula.

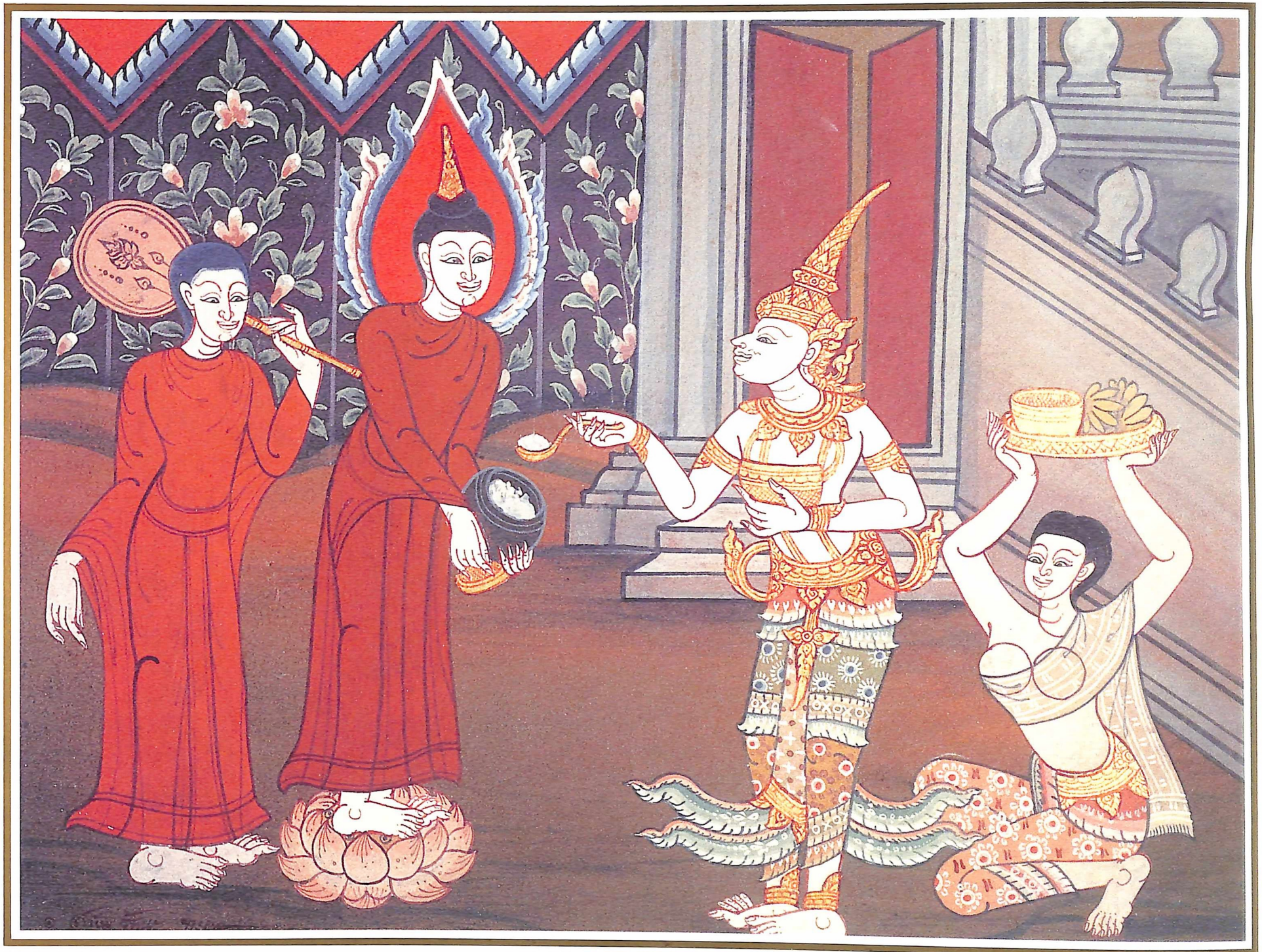
พระประยูรญาติเจริญรอยตามพระยุคลบาท
พระประยูรญาติหนุ่ม ๆ เป็นอันมากเจริญรอยตามพระยุคลบาทของพระพุทธเจ้า
เสด็จออกผนวช

Relatives followed the Lord's Foot-steps
Following the Buddha's foot-steps many young relatives entered the
monk-hood and live a chaste life.

ทรงระงับข้อพิพาทเรื่องน้ำของพระประยูรญาติ
พระพุทธเจ้าทรงระงับข้อพิพาทเรื่องน้ำของพระประยูรญาติ ทั้งจากราชสกุลศากยะ
และโกลิยะ

Pacifying His Relatives in the Case of Water-dispute
The Lord Buddha calmed down His relatives of the Sakya as well as the
Koliya clans in the case of water controversy.

เสด็จออกบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์

เมื่อประทับอยู่ในพระนครหลวงของพระพุทธบิดา พระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาต
ในเวลาเช้าหลายครั้ง

Going out for Food in Kapilavastu

Staying in the capital city of His father the Lord Buddha, several times,
went out for alms in the morning.

ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา

พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสาวก ทรงจัดการถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะ

The Buddha 's Father was cremated

The Lord Buddha, along with His noble disciples arranged the cremation of King Suddhodana's body.

พระราหุลบรรลุความเป็นพระอรหันต์

พระราหุล โอรสของพระศาสดา ทรงได้รับอนุญาตให้บรรพชาเป็นสามเณรพระองค์แรก และต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ท่านมีความกระตือรือร้นในการศึกษาและฝึกอบรม แรงกล้า จึงได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ คือ สภาพที่เป็นอิสระจากกิเลส (ความชั่ว ที่ทำจิตให้เศร้าหมอง) ทั้งปวง

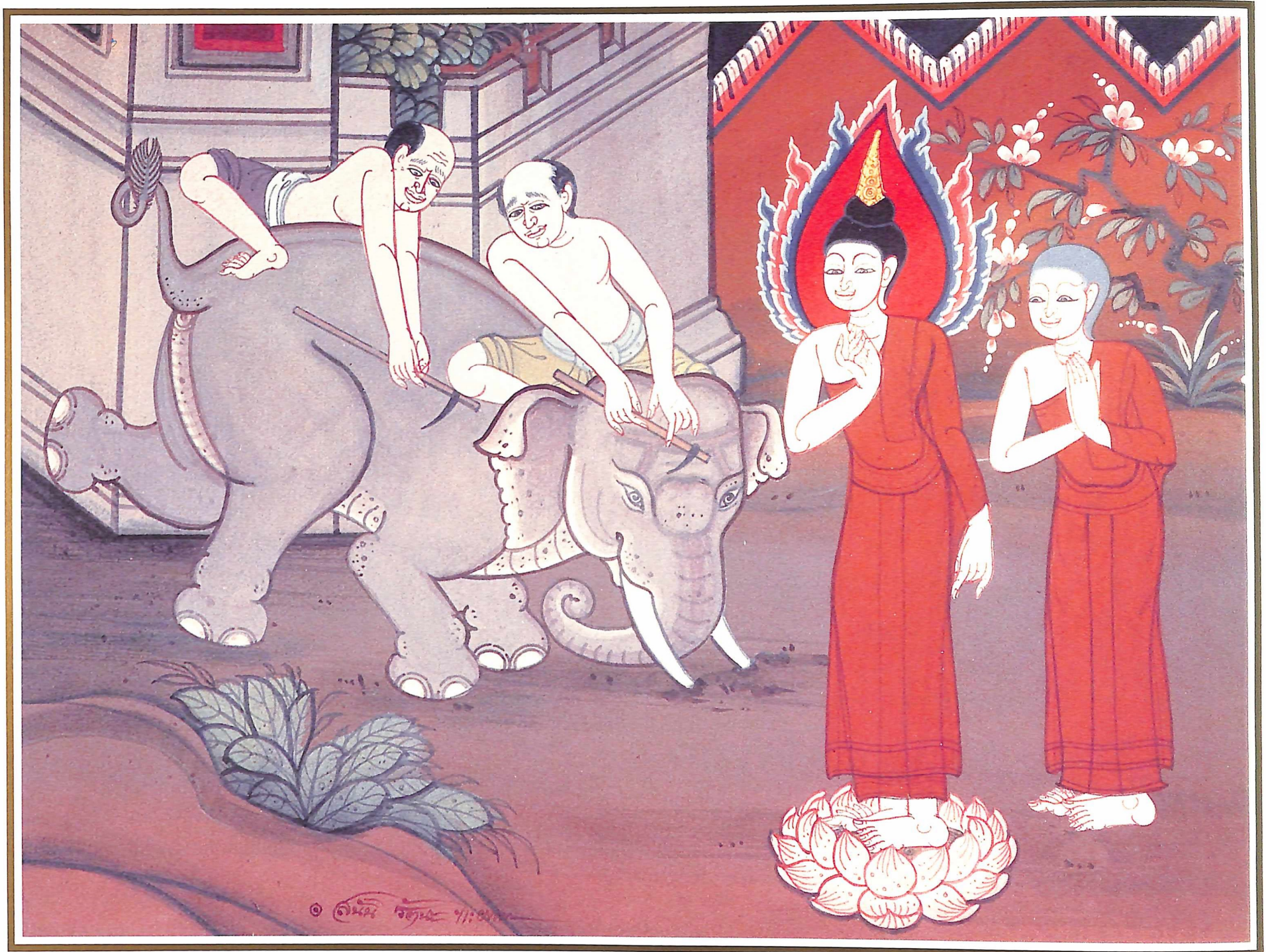
Ven. Rahula Attained to Arahatsip

The Master's Son, Rahula, was allowed to be ordained as a first novice and later as a monk. He through enthusiastic study and training attained Arahatsip, the state of being free from all defilements.

ทรงแสดงธรรมโปรดพระองค์อุลิมล
พระพุทเจ้า ทรงล้บใจพระองค์อุลิมลจลการเป็นฆลตกรมเป็นพระภิกษุ
ในพระพุทศาสนา

Preaching Angulimala
The Lord Buddha converted Angulimala from being a murderer to a
Buddhist monk.

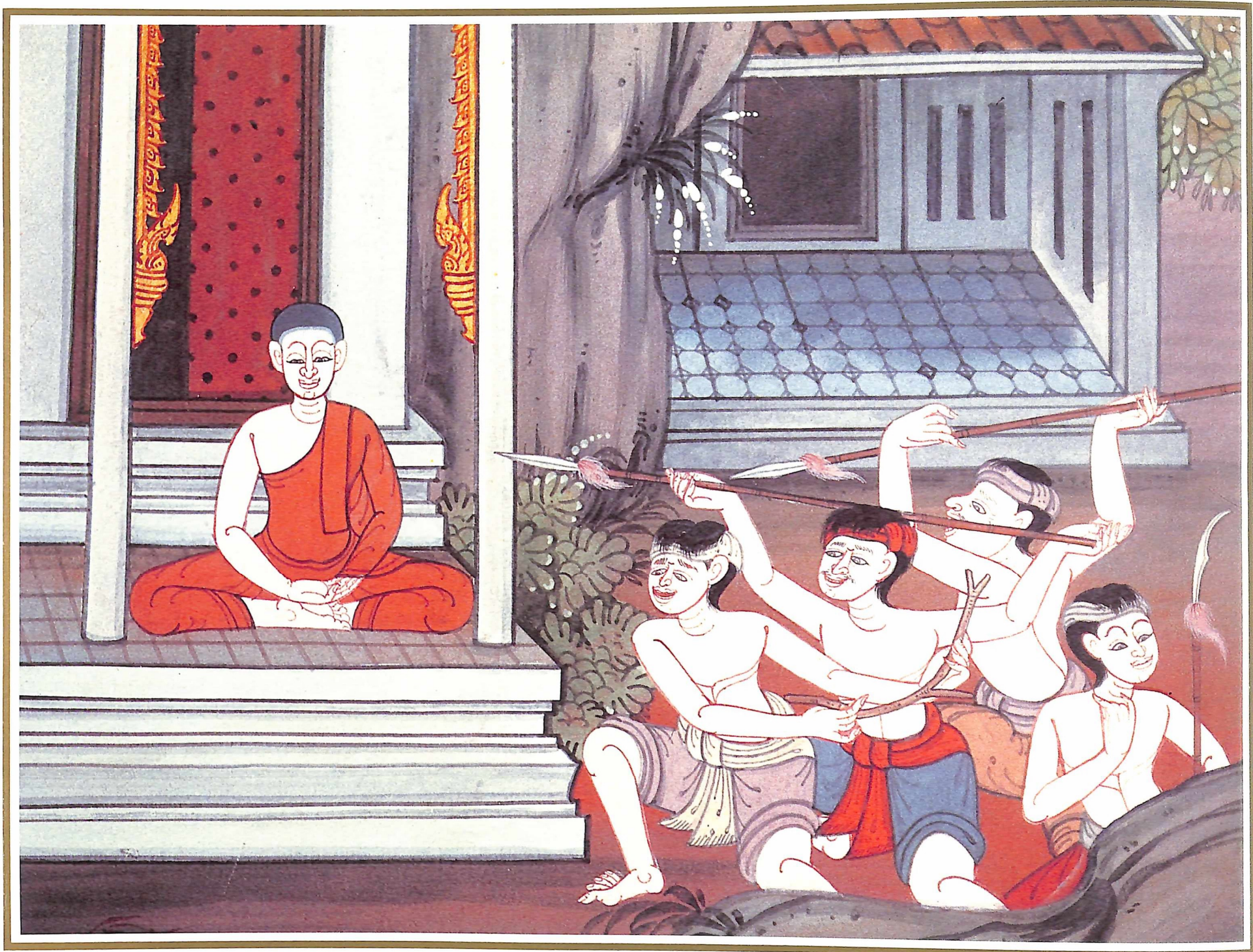

ช้างไม่อาจทำอันตรายพระพุทธเจ้า

พระเทวทัตศิษย์ทรยศของพระพุทธเจ้า ดิดลีนบนนายควาญช้างให้ปล่อยช้างตรงไป
จะประหารพระบรมศาสดา แต่ด้วยพระเมตตาจิตของพระองค์ ช้างกลับไปคุกเข่าอยู่
ต่อหน้าพระพักตร์

The Elephant Couldn't Hurt the Buddha

Bribed by Devadatta, the rebel disciple of the Buddha, the mahout let
the elephant charge to kill the Master. But through the Lord's loving
kindness the elephant knelt down in front of the Buddha.

พระโมคคัลลานะถูกประทุษร้าย

พระโมคคัลลานะ พระอัครสาวกรูปหนึ่งของพระพุทธเจ้า ถูกกลุ่มอาชญากรทำร้าย
ด้วยการว่าจ้างของกลุ่มผู้ริษยา

Ven. Moggalana Was Hurt

Venerable Moggalana, one of the Lord's pre-eminent disciples, was
hurt by the gangsters who were hired by a jealous group.

พระกระยาหารมื้อสุดท้าย

ได้รับนิมนต์ให้ไปเสวยพระกระยาหาร ณ บ้านของนายจุนทะ บุตรช่างทอง พระศาสดา
ได้เสวยพระกระยาหารมื้อสุดท้าย ณ ที่นั้น

The Last Meal of the Lord Buddha

Being invited to take food at the house of Cunda, the goldsmith's son,
the Master had His last meal there.

การประชวรของพระพุทธเจ้า

เมื่อเสด็จออกจากบ้านของนายจุนทะไปแล้ว ในการเดินทางไปสู่กรุงกุสินารา ซึ่งมีพระพุทธพระประสงค์จะเสด็จปรินิพพาน ณ ป่าไม้สาละซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียง

พระศาสตาก็ทรงพระประชวร

The Buddha's Sickness

Leaving Cunda's house on His way to Kusinara where He intended to pass away at the Sala tree forest nearby, the Buddha became sick.

การปรินิพพาน

เมื่อทรงสั่งสอนสาวกองค์สุดท้าย คือ สุกัททะปริพาชกแล้ว พระพุทธเจ้าก็
เสด็จดับขันธปรินิพพานในวันวิสาขปุณณมี

Passing Away into Parinibbana

Preaching His last disciple, Subhadda, the Wanderer, the Lord Buddha
passed away into Parinibbana on the Vesakha Full Moon day.

การถวายพระเพลิงพระพุทธรูป

พระพุทธสาวกและเหล่าภิกษุทั้งหลายแห่งกรุงกุสินารา จัดการถวายพระเพลิง
พระพุทธรูป

Cremation of the Buddha's Body

The Lord's spiritual disciples and groups of Malla monarchs of Kusinara
arranged the cremation of the Master's body.

การแจกพระบรมสารีริกธาตุ

โทณะ พราหมณ์ ได้รับมอบหมายให้แจกพระบรมสารีริกธาตุและพระอังคาร
แก่อาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งส่งทูตมาขอรับส่วนแบ่ง

Distribution of His Relics

Dona, the Brahmin, was entrusted to distribute the Buddha's relics and
ashes to various kingdoms which sent their messengers to ask for
some portions.

พุทธประวัติสังเขป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ เพราะเกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาองค์สำคัญยิ่งพระองค์หนึ่งของโลก

พระพุทธเจ้านั้น เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางมามายา มีประวัติความเป็นมาปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน พระประวัติของพระพุทธองค์นั้นพึงทราบโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ชาติภูมิ ทางภาคเหนือสุดของชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) มีรัฐที่อุดมสมบูรณ์รัฐหนึ่ง ชื่อ “สักกะ” หรือ “สักกชนบท” ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำโรहिณี ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในประเทศเนปาล กรุงกบิลพัสดุ์เป็นเมืองหลวงของรัฐนี้ กษัตริย์ศากยวงศ์ทรงปกครองรัฐนี้สืบต่อกันมาโดยลำดับ จนถึงรัชสมัยของพระเจ้าสีหหนุ ซึ่งมีพระนางกัญจนาเป็นพระอัครมเหสี ต่อมาพระเจ้าสีหหนุได้ทรงจัดให้พระราชโอรสองค์ใหญ่พระนามว่า สุทโธทนะ ได้อภิเษกสมรสกับ พระนางมามายา พระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะ และพระนางยโสธราอัครมเหสีแห่งกรุงเทวทหะ โดยทรงประกอบพระราชพิธีขึ้น ณ อโศกอุทยาน กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อพระเจ้าสีหหนุสวรรคตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้สวราชสมบัติสืบพระวงศ์ต่อมา

ประสูติ เมื่อก่อนพุทธศักราช ๘๑ ปี พระนางมามายา อัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ทรงพระสุบินว่า ลูกช้างเผือกเชือกหนึ่ง เข้าสู่พระครรภ์ของพระนาง หลังจากนั้นไม่นานนัก พระนางก็ทรงพระครรภ์ เมื่อพระครรภ์แก่จนครบไตรมาสแล้ว พระนางมามายาทรงมีพระประสงค์จะเสด็จกลับไปประทับที่กรุงเทวทหะชั่วคราว เพื่อประสูติพระโอรสในราชตระกูลของพระนางตามประเพณี ถึงวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี) พระนางก็เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยราชบริวารแต่เวลาเช้า พอใกล้เที่ยงวันก็เสด็จถึงลุมพินีวันราชอุทยาน อันตั้งอยู่กึ่งทางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ จึงเสด็จแวะเข้าไปประทับพักผ่อนที่ใต้ต้นสาละ ทันทันนั้นพระนางก็ประสูติพระโอรสและประสูติพระโอรส (พระพุทธเจ้า) ความทราบถึงพระเจ้าสุทโธทนะ ก็โปรดให้รับพระนางพร้อมด้วยพระโอรสเสด็จกลับสู่กรุงกบิลพัสดุ์

หลังจากประสูติแล้ว ๕ วัน ได้มีการประกอบพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระนาม พระราชโอรสว่า “สิทธัตถกุมาร” ในพระราชพิธีนี้ได้เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน เข้ามาฉันอาหารในพระราชวัง และให้มีการทำนายพระลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะตามธรรมเนียมด้วย คณะพราหมณ์เหล่านั้น เมื่อตรวจดูพระลักษณะถี่ถ้วนแล้ว ส่วนมากได้ร่วมกันทำนาย

พระลักษณะว่ามีคติเป็น ๒ อย่าง คือ ถ้าเจ้าชายสิทธัตถะนี้อยู่ครองราชสมบัติก็จักได้เป็นพระจักรพรรดิ แต่ถ้าเสด็จออกทรงผนวช ก็จักได้เป็นพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอกของโลก แต่มีพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่งขณะพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อ โกณฑัญญะ ได้ทำนายพระลักษณะยืนยันว่ามีคติเพียงอย่างเดียว โดยทำนายว่า เจ้าชายสิทธัตถะนี้จะต้องเสด็จออกทรงผนวชและจะต้องได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

ครั้นถึงวันที่ ๗ นับแต่วันประสูติ พระนางมามายาพระราชชนนีก็เสด็จสวรรคต เจ้าชายสิทธัตถะจึงอยู่ในความอภิบาลของพระนางปชาบดีโคตมี ผู้เป็นพระมาตุจฉา (พระน้า) ของพระองค์ ซึ่งได้ทรงเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะสืบต่อมา

ทรงศึกษาและอภิเษกสมรส เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงเจริญวัยแล้ว ก็ทรงได้รับการศึกษาศิลปวิทยาการต่าง ๆ ตามแบบกษัตริย์ในสมัยนั้น โดยพระราชบิดาได้ทรงมอบให้ครูวิศวามิตร ผู้มีชื่อเสียงที่สุดในเวลานั้น เป็นผู้รับภาระถวายการศึกษาอบรม เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีพระปรีชาเฉลียวฉลาดยิ่ง สามารถจบการศึกษาอบรมแต่เมื่อมีพระชนม์เพียง ๑๕ พรรษา นำความปรีดาปราโมทย์มาสู่พระราชบิดา พระประยูรญาติ และพระอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา ได้ทรงอภิเษกสมรสกับ เจ้าหญิงพิมพา หรือยโสธรา พระราชธิดาพระเจ้าสุปพuthะ กษัตริย์โกศลวงศ์แห่งกรุงเทวทหะ พระราชพิธีอภิเษกสมรสได้จัดขึ้น ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ท่ามกลางพระประยูรญาติทั้ง ๒ ฝ่าย ภายหลังการอภิเษกสมรส ได้ทรงดำรงพระยศเป็นรัชทายาท แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระราชบิดาทรงสร้างปราสาทใหม่ให้ประทับ ๓ หลัง เพื่อทรงสำราญตลอด ๓ ฤดูกาล ทรงเพียบพร้อมด้วยโลกียสุขอยู่จนพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา และพระนางพิมพา พระวรชายาก็ทรงพระครรภ์ในปีนั้น

ทรงผนวช ในปีที่ทรงมีพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษานั้นเอง เจ้าชายสิทธัตถะผู้เป็นรัชทายาทได้เสด็จประพาสพระราชอุทยาน ๔ ครั้ง ได้ทอดพระเนตรเห็น คนแก่ คนเจ็บไข้ คนตาย และสมณะ ตามลำดับ ในการเสด็จประพาส ๓ ครั้ง พระองค์ทรงสดพระทัยในความทุกข์ยาก และความไม่เที่ยงแท้ ความผันแปรของชีวิต ในครั้งที่ ๔ อันเป็นครั้งสุดท้ายที่ได้ทอดพระเนตรเห็นสมณะนั้น พระองค์ทรงพอพระทัยในการทรงผนวชและเมื่อเสด็จจากการประพาสพระราชอุทยานครั้งสุดท้ายนั้นเอง พระองค์ทรงทราบว่าเป็นพระนางพิมพา พระวรชายาของพระองค์ได้ประสูติพระโอรส และทรงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวชในคืนวันนั้น โดยทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทะ เป็นผู้ตาม

เสด็จบายพระพิศตรัสรู้แคว้นมคธตอนใต้ พอเวลาใกล้รุ่งก็เสด็จถึงแม่น้ำอนิมา อันเป็น
พรมแดนแห่งสักกะกับแคว้นมัลละ เสด็จข้ามแม่น้ำอนิมาเข้าสู่ฝั่งของแคว้นมัลละ
ประทับยับยั้งอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนั้น ทรงตัดพระเมาลีของพระองค์ด้วยพระขรรค์ แล้วทรง
อธิษฐานเพศบรรพชิตทรงผนวชเป็นสมณะ ณ ฝั่งแม่น้ำนั้น แล้วตรัสสั่งนายฉันทะ ให้
นำม้ากัณฐกะ และเครื่องทรงกลับกรุงกบิลพัสดุ์ นับแต่รุ่งอรุณวันนั้นเป็นต้นมา พระสิ
ธัตถะก็เสด็จแรมอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน แคว้นมัลละ แต่พระองค์เดียวชั่วเวลาราว ๗ วัน

ทรงแสวงหาโมกขธรรมและทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ต่อมาพระสิธัตถะ
ได้เสด็จจากอนุปิยอัมพวัน แคว้นมัลละ แล้วไปยังที่ต่าง ๆ จนถึงเขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
เพื่อแสวงหาโมกขธรรม (ความพ้นทุกข์) ครั้งแรกเสด็จเข้าไปศึกษาอบรมใน สำนัก
อาฬารดาบส กาลามโคตร และสำนักอุทกดาบสราชมบุตร ทรงเห็นว่าลัทธิของ ๒ สำนักนั้น
ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ใด จึงทรงอำลาจากสำนักดาบสทั้งสองนั้น เสด็จจาริกแสวงหาโมกข-
ธรรมต่อไปจนถึง ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม อันมีแม่น้ำเนรัญชราไหลผ่าน ได้ประทับอยู่
ในป่า ณ ตำบลนี้ ทรงเริ่มบำเพ็ญทุกรกิริยา โดยประการต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด แต่ก็
ไม่ทรงพบทางพ้นทุกข์ได้ ในเวลานั้น พวกปัญจวัคคีย์ คือ ภิกษุ ๕ รูป อันได้แก่
โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ มีความเลื่อมใสในพระสิธัตถะ
ด้วยเชื่อว่าพระองค์จะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า จึงได้พากันมาเฝ้าปฏิบัติพระองค์ด้วย
ความเคารพ

ตรัสรู้ นับแต่ปีที่ทรงผนวชจนถึงปีที่ได้ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอย่างเคร่งครัดนั้น
เป็นเวลา ๖ ปีแล้ว พระสิธัตถะทรงแน่วพระทัยว่า การบำเพ็ญทุกรกิริยานั้น ไม่ใช่ทาง
พ้นทุกข์แน่ และประกอบกับเวลานั้น ท้าวสักกะได้เสด็จมาเฝ้า ทรงติดพัน ๓ สายถวายคือ
สายหนึ่งตึงเกินไปมักขาด สายหนึ่งหย่อนเกินไปเสี่ยงไม่เพราะ สายหนึ่งพอดีเสี่ยงไพอเพราะ
ยิ่งทำให้พระสิธัตถะแน่วพระทัยยิ่งขึ้นว่า การทำความเพียรเคร่งครัดเกินไปนั้นไม่ใช่ทาง
พ้นทุกข์อย่างแน่แท้ พระองค์จึงทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางใจ
อันได้แก่ สมถะ (ความสงบ) และ วิปัสสนา (ปัญญา) โดยทรงเริ่มสวดยพระกระยาหาร
ตามปกติ พวกภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เห็นดังนั้น จึงคลายศรัทธาเลิกเฝ้าปฏิบัติ แล้วพา
กันไปอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เป็นเหตุให้พระองค์ประทับอยู่แต่
พระองค์เดียว ทำให้ได้รับความวิเวกยิ่งขึ้น ทรงเริ่มบำเพ็ญทางใจ ณ ภายใต้ต้นท้าว
ใหญ่ต้นหนึ่ง

ครั้นอยู่ต่อมาถึงวันเพ็ญเดือนวิสาขะ เวลาเช้า พระองค์เสด็จไปประทับอยู่ที่โคน
ต้นไทรต้นหนึ่ง ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา เวลานั้นนางสุชาดา ธิดาสาวของกัณฐกนิยายบ้าน
เสนานิคม ตำบลอุรุเวลา ได้จัดข้าวมธุปายาสใส่ถาดทองคำ นำไปบวงสรวงเทวดาที่ต้น
ไทรนั้นตามลัทธินิยมของตน ครั้นเห็นพระสิธัตถะประทับนั่งอยู่ก็เข้าใจว่าเป็นเทวดา
จึงน้อมถวายข้าวมธุปายาสพร้อมทั้งถาดทองคำ แล้วหลีกไป พระสิธัตถะทรงรับข้าว

มธุปายาสแล้วเสด็จไปยังแม่น้ำเนรัญชรา ทรงสรงสนานพระวรกาย แล้วสวดยข้าวมธุปายาส
แล้วทรงลอยถาดลงในกระแสแม่น้ำเนรัญชรา ครั้นแล้วจึงเสด็จไปประทับในดงไม้สาละ
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

ครั้นย่างเข้ายามเย็น พระสิธัตถะก็เสด็จจากป่าสาละไปยังต้นอัสสัตถพฤกษ์
(มหาโพธิ์) ต้นหนึ่ง ซึ่งอยู่ริมฝั่งที่โค้งแม่น้ำเนรัญชราฝั่งตะวันตก ระหว่างทางทรงรับ
พ่อนหงส์าคาที่คนหาบหงส์ขายชื่อโสถติยะน้อมถวาย ๔ พ่อน ทรงนำไปปูลาดเป็น
บัลลังก์ที่ควงไม้มหาโพธิ์นั้น แล้วประทับนั่งบนบัลลังก์นั้น ผินพระพิศตรไปทางทิศ
ตะวันออกทางแม่น้ำเนรัญชรา ทรงบำเพ็ญเพียรทางใจ คือ ทรงเจริญสมถะและวิปัสสนา
ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในยามสุดท้ายแห่งวันเพ็ญ
เดือนวิสาขะ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี

ครั้นตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ได้ประทับสวดยิมุตีสุธอย ๗ สัปดาห์ ในสถานที่ทั้ง
๗ แห่ง แห่งละสัปดาห์ คือ ที่ต้นมหาโพธิ์ที่อนิมิสเจดีย์ ที่รัตนจกกรมเจดีย์ ที่รัตนฆรเจดีย์
ที่ต้นชบาลนิโครธ ที่ต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) และที่ต้นราชายตนะ (ต้นเกด) ตามลำดับ

ในสัปดาห์ที่ ๕ ระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ที่ต้นชบาลนิโครธนั้น พระพุทธองค์
ทรงแก้ปัญหาพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งทูลถามปัญหาเรื่องความเป็นพราหมณ์ และมีธิดาพญา
มารทั้ง ๓ คือ นางตันทา นางราคา และจรี ได้มาทำการยั่ววนพระองค์ให้ทรงหัน
ไปลุ่มหลงในทางโลก แต่ไม่เป็นผล ในสัปดาห์ที่ ๖ ระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ที่ใต้ต้น
มุจลินท์นั้น มีฝนตกตลอดสัปดาห์ พญานาคชื่อ มุจลินท์ ได้มาถวายอารักขา ป้องกัน
พระองค์มิให้เปียกฝน และมีให้กระทบลมหนาว ในสัปดาห์ที่ ๗ ระหว่างเวลาที่ประทับ
อยู่ที่ใต้ต้นราชายตนะนั้น มีพ่อกำ ๒ คน คือ ตปุสสะ กับ ภัลลิกะ ได้ถวายข้าวสัตต
ก้อนและสัตตถุงแก่พระพุทธองค์ และมีความเลื่อมใสได้ประกาศตนเป็นอุบาสก ถือ
พระพุทธกับพระธรรมเป็นสรณะ นับเป็นอุบาสกคู่แรกในพระพุทธศาสนา

ทรงแสดงปฐมเทศนา และได้ปฐมสาวก ครั้นต่อมาถึงตอนเย็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ
เดือนอาสาฬหะ (เดือน ๘) พระพุทธองค์ได้เสด็จจากตำบลอุรุเวลาเสนานิคมถึงป่า
อิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในวันรุ่งขึ้นอันเป็นวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะได้
ทรงแสดงพระปฐมเทศนา คือ พระธรรมจักกัปปวัตตนะสูตร โปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง
๕ อันเป็นเทชนากันต์แรกในพระพุทธศาสนา เมื่อจบธรรมเทศนาแล้ว ท่านโกณฑัญญะ
(อัญญาโกณฑัญญะ) ได้ธรรมจักขุ คือ ได้ดวงตาเห็นธรรม อันได้แก่ การได้บรรลุ
พระโสดาปัตติผล และได้ขออุปสัมปทา นับเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา
ต่อแต่นั้นมาก็ทรงสั่งสอนท่านทั้ง ๔ จนได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้อุปสมบทเป็น
พระสงฆ์ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาถ้วนทุกองค์ ต่อมาถึงวันแรม ๘ ค่ำ เดือนสวณะ
(เดือน ๙) พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดท่านทั้ง ๕ จนได้บรรลุ
พระอรหันตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ถ้วนทั้ง ๕ องค์ ในวันนั้น จึงนับเป็นพระอรหันต์

เกิดขึ้นในโลก รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖ องค์

ทรงโปรดชาวเมืองพาราณสี ต่อมา เมื่อประทับจำพรรษาอยู่ที่ป่าอิสิปตะมฤคทายวัน อันเป็นพรรษาแรกนั่นเอง พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงอนุทปาฬิกปาโรตกุลบุตรชื่อ ยสะ ซึ่งเป็นบุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีให้ได้บรรลุพระอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ได้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา นับเป็นพระอรหันต์องค์ที่ ๗ ในโลก ทั้งได้ทรงแสดงโปรดเศรษฐีบิดาพระยสะให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก และนับเป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนาที่ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ทั้งได้โปรดมารดาและภรรยาของท่านยสะให้เลื่อมใส ได้ประกาศตนเป็นอุบาสิกา ซึ่งเป็นอุบาสิกาคนแรกในพระพุทธศาสนาที่ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

ต่อแต่นั้นมา ๒-๓ วัน พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดบุตรเศรษฐีเมืองพาราณสี ผู้เป็นสหายของท่านยสะทั้ง ๔ คน ชื่อ วิมลละ สุพาหุ ปณณชิ และควัมปติ ให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ได้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา นับเป็นพระอรหันต์ในโลกจำนวน ๑๑ องค์ ต่อมาอีกไม่นานนัก สหายของท่านยสะซึ่งเป็นชาวชนบทจำนวน ๕๐ คน ก็ได้บวชตามท่านยสะ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ได้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั่วทุกองค์ นับจำนวนพระอรหันต์ในโลกเพิ่มขึ้นเป็น ๖๑ องค์

ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อมีพระอรหันต์สาวกจำนวนมากถึง ๖๐ องค์ และเวลานั้นก็ได้สิ้นฤดูฝนแล้ว พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าเป็นโอกาสดี สมควรส่งพระสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนาแล้ว จึงมีพระพุทธานุญาตส่งพระอรหันต์สาวก ให้จาริกไปในที่ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน โดยให้แยกย้ายกันไปมิให้ไปรวมกัน ให้ไปแสดงธรรมประกาศพระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย ส่วนพระองค์เองก็จะเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลา กรุงราชคฤห์ เพื่อประกาศพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

ทรงโปรดภิกษุภิกษุณีและชฎิล เมื่อทรงส่งพระสาวกออกจาริกไปแล้ว พระพุทธองค์จึงเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาแต่พระองค์เดียว ระหว่างทางได้เสด็จแวะเข้าไปพักผ่อนที่ไร่ฝ้ายแห่งหนึ่ง ณ ที่นี้ พระองค์ได้ทรงพบชายหนุ่มจำนวน ๓๐ คน เป็นสหายกันเรียกว่า ภิกษุภิกษุณี ซึ่งได้พากันออกติดตามหาภรรยาของหนุ่มคนหนึ่งที่ได้ขโมยของหนีไป พระพุทธองค์จึงตรัสเตือนว่า จะตามหาหญิงหรือตนเองดี แล้วทรงแสดงธรรมโปรดให้ได้บรรลุธรรมผล ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา (คือการบวชให้ด้วยพระองค์เองด้วยการตรัสว่า จงมาเป็นภิกษุเถิด) แล้วทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาทั้ง ๓๐ องค์

หลังจากที่ทรงโปรดพวกภิกษุภิกษุณีแล้ว ตอนบ่ายวันนั้น พระพุทธองค์ก็เสด็จจากไร่ฝ้าย พอเวลาพลบค่ำก็เสด็จถึงตำบลอุรุเวลาริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ณ ตำบลนี้ พระองค์ได้ทรงโปรดชฎิล ๓ พี่น้องที่ตั้งอาศรมบำเพ็ญพรตอยู่ที่ตำบลนี้ คือ ชฎิลผู้พี่ใหญ่ชื่อ อุรุเวลกัสสป น้องคนกลางชื่อ นทิกัสสป น้องคนเล็กชื่อ คยาก็สสป कुमार

(รวมทั้งตัวเองด้วย) คนละ ๕๐๐, ๓๐๐ และ ๒๐๐ โดยตั้งอาศรมอยู่ตอนเหนือแม่น้ำเนรัญชราที่ฝั่งแม่น้ำตอนกลาง และที่ฝั่งแม่น้ำตอนใต้สุดโดยลำดับ โดยทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรโปรดชฎิลเหล่านั้นให้ได้บรรลุธรรมผล สำเร็จในพระอรหัตทั้ง ๑,๐๐๐ รูป ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั่วทุกรูป

ทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสารและทรงได้พระอัครสาวก เมื่อทรงโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารและทรงพักอยู่ที่ตำบลคยาสิระพอสมควรแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงพาพระอรหันต์ผู้เป็นชฎิลจำนวน ๑,๐๐๐ รูปนั้น เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ นครหลวงแห่งแคว้นมคธ เสด็จเข้าประทับอยู่ที่สวนลัฏฐิวัน ใกล้พระราชวังพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบข่าวนี้ ก็ได้เสด็จไปเฝ้า พร้อมด้วยข้าราชการบริวารและประชาชนจำนวนมาก พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดให้ได้บรรลุธรรมและมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชศรัทธาถวายพระเวฬุวัน (สวนไม้) เพื่อเป็นวิหาร (วัด) แก่พระสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประมุข ซึ่งนับเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระอรหันต์จำนวน ๑,๐๐๐ องค์นั้น ได้ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหารต่อมาจนถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน มาฆะ (เดือน ๓) เวลานั้น ปริพาชกมีชื่อ ๒ คน คือ อุปติสสะ และ โกลิตะ เป็นสหายกัน ได้พาบริวาร (รวมทั้งตัวเองด้วย) จำนวน ๒๕๐ คน เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่พระเวฬุวันวิหาร พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาถ้วนทุกคน ปริพาชกที่เป็นบริวารได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั่วทุกคน ส่วนอุปติสสะและโกลิตะ ผู้เป็นหัวหน้ายังมิได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น ครั้นต่อมาอีก ๗ วัน พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดท่านโกลิตะ ให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้นต่อมาถึงวันเพ็ญเดือนมาฆะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ที่มนชะปริพาชกที่ถ้ำสุกรชดา (ถ้ำที่สุกรขุด) ข้างเขาคิชฌกูฏ ท่านอุปติสสะนั่งถวายงานพัดพระพุทธองค์อยู่ ได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ต่อมาพระพุทธองค์ทรงยกย่องพระอุปติสสะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ปรากฏพระนามว่า พระสารีบุตรอัครสาวก ยกย่องพระโกลิตะเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย ปรากฏนามว่า พระมหาโมคคัลลานะอัครสาวก

ทรงเปิดประชุมจาตุรงคสันนิบาต ในตอนบ่ายแห่งวันเพ็ญเดือนมาฆะวันนั้น ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จกลับจากถ้ำสุกรชดา ข้างเขาคิชฌกูฏมาถึงพระเวฬุวันวิหาร พระสงฆ์อรหันต์สาวกจำนวน ๑,๒๕๐ องค์ ก็ได้มาชุมนุมพร้อมกันเฉพาะพระพักตร์ต่างองค์ต่างมุ่งมาเฝ้าพระพุทธองค์ในเวลาเดียวกัน ซึ่งการประชุมสงฆ์ครั้งนี้ประกอบด้วยองค์ ๔ จึงเรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ

(๑) วันนั้นเป็นวันมาฆปุณณมี วันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนมาฆะ

(๒) พระอริยสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมกันโดยมิได้มีการนัดหมาย

(๓) พระอริยสงฆ์ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖

(๔) พระอริยสงฆ์ทั้งนั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุคือ ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธรองค์เอง พระพุทธรองค์ทรงเห็นว่าการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ ดังกล่าวนี้นี้ เป็นโอกาสดีที่จะได้ทรงแสดงหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา จึงทรงเปิดการประชุมและทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมนั้น

ทรงโปรดพระพุทธบิดา พระนางพิมพาและราहुล ต่อจากวันเพ็ญเดือนมาฆะนั้นมา พระพุทธรองค์ได้ทรงส่งพระอริยสาวกจำนวน ๑,๒๕๐ องค์นั้นออกไปประกาศพระพุทธศาสนา กิตติศัพท์ได้เลื่องลือไปถึงกรุงกบิลพัสดุ์ว่า พระพุทธรองค์เมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จจาริกโปรดเวไนยชนให้เลื่อมใสออกบวชเป็นพระสงฆ์ และเป็นอุบาสกอุบาสิกา ได้สำเร็จมรรคผลเป็นจำนวนมาก ขณะนี้กำลังประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาทรงทราบกิตติศัพท์นั้นแล้ว จึงทรงส่งทูตมาทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ให้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ แต่ส่งทูตมาอย่างนี้ถึง ๙ ครั้ง พระพุทธรองค์ยังมิได้เสด็จ ต่อมาพอเข้าปีที่ ๒ นับแต่ตรัสรู้ พระเจ้าสุทโธทนะ จึงทรงส่งทูตมาอาราธนาอีก โดยทรงมอบให้กาฬุทายีอำมาตย์เป็นหัวหน้า คณะทูตที่มาคราวนี้ก็ได้อบวชเป็นพระสงฆ์ และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งคณะ ครั้นย่างเข้าฤดูร้อนพระกาฬุทายีจึงทูลอาราธนาพระพุทธรองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ตามคำอาราธนาของพระพุทธบิดา พระพุทธรองค์พร้อมด้วยพระอริยสงฆ์จำนวน ๒ หมื่นรูป จึงได้เสด็จไปโดยมีพระกาฬุทายีเป็นผู้นำทางเสด็จดำเนินเป็นเวลา ๖๐ วันก็ถึงกรุงกบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ที่นิโครธารามใกล้ป่ามหาวัน ซึ่งพระญาติจัดไว้ถวาย ได้ทรงแสดงเวสสันดรชาดกโปรดพระประยูรญาติให้เลื่อมใส วันรุ่งขึ้นได้เสด็จออกบิณฑบาตโปรดประชาชนในกรุงกบิลพัสดุ์ ในการเสด็จเยือนกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งนั้นนอกจากได้ทรงแสดงเวสสันดรชาดกโปรดพระประยูรญาติให้เลื่อมใสดังกล่าแล้ว ยังทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาให้สำเร็จเป็นพระสกทาคามี โปรดพระนางปชาบดีโคตมี และพระนางพิมพาให้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน และโปรดให้พระราहुลกุมารบรรพชาเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา โดยทรงมอบให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ อยู่จำเนียรกาลต่อมา พระราहुลได้อุปสมบทและได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

เสด็จแคว้นโกศล เมื่อประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์เป็นเวลาพอสมควรแล้ว พระพุทธรองค์ได้เสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์กลับไปยังกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ที่สีสพวัน (ป่าสีเขียวหรือป่ากะทุมเลือด) ครั้งนั้นเศรษฐีชาวเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ชื่อ อนาถปิณฑิกะ (เดิมชื่อสุทตตะ) ได้ไปทำธุรกิจที่กรุงราชคฤห์ และเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธรองค์แล้วได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ได้ทูลอาราธนาพระพุทธรองค์เสด็จไปกรุงสาวัตถี แล้วตนเองได้กลับไปเมืองสาวัตถีก่อน เพื่อเตรียมการรับเสด็จพระ-

พุทธรองค์และได้สร้างพระเชตวันมหาวิหารเตรียมถวาย

ต่อมา พระพุทธรองค์ได้เสด็จไปเมืองสาวัตถี ตามคำทูลอาราธนาของท่านเศรษฐีนั้น เมื่อเสด็จถึงแล้ว ท่านเศรษฐีก็ถวายการต้อนรับเป็นอย่างดีด้วยความเคารพเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง และได้ถวายพระเชตวันมหาวิหารแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธรองค์เป็นประมุข พระพุทธรองค์ทรงรับพระวิหารไว้ในพระพุทธศาสนา ทรงอนุโมทนาแสดงธรรมกถาโปรดตามควรแก่อริยาคัย ระหว่างที่ประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหารนี้ พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและทรงโปรดพระนางมัลลิกาอัครมเหสีให้ได้ดวงตาเห็นธรรม

ครั้งนั้น เหตุการณ์ภายในเมืองสาวัตถีกำลังปั่นป่วน เพราะมีโจรใจเหี้ยมคนหนึ่งชื่อ “องคุลิมาล” ได้ออกอาละวาดฆ่าคนเป็นจำนวนมาก โดยตัดนิ้วมือของคนที่ถูกฆ่าคนละนิ้วคล่องเป็นพวงมลัยได้ ๙๙๙ นิ้ว ยังเหลือเพียงนิ้วเดียวก็จะครบ ๑,๐๐๐ นิ้วตามต้องการ เวลานั้นมารดาขององคุลิมาลคิดถึงลูกมาก ประสงค์จะไปเยี่ยมลูก พระพุทธรองค์ทรงเห็นว่าหากองคุลิมาลได้พบมารดา ก็จะสามารถดาของตนเสีย จะเป็นบาปหนัก จึงเสด็จไปโปรดองคุลิมาลให้มีความเลื่อมใสให้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

พระประยูรญาติทรงผนวชตามเสด็จ ครั้งหนึ่งพระพุทธรองค์ประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวันแห่งแคว้นมัลละเวลานั้น กษัตริย์ศากยราชผู้เป็นพระประยูรญาติ ๖ พระองค์ คือ พระภัททิยะ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภิกขุ พระกิมฬะ และพระเทวทัต ทรงเลื่อมใสในพระพุทธจริยา ประสงค์จะทรงผนวชตามเสด็จพระพุทธรองค์ จึงพร้อมกันชวนนายช่างกลบกลชื่อ อุบาสี พากันไปเฝ้าพระพุทธรองค์ ณ ที่ประทับ ทูลขออุปสมบท พระพุทธรองค์ก็ประทานอุปสมบทให้ตามประสงค์ โดยให้นายช่างกลบกลอุปสมบทก่อน กษัตริย์ศากยราชทั้ง ๖ องค์นั้นอุปสมบทในภายหลัง พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมโปรดตามควรแก่อริยาคัย ต่อมาท่านเหล่านั้น นอกจากพระเทวทัตและพระอานนท์ ได้ปฏิบัติวิปัสสนาจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนพระอานนท์ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระเทวทัตนั้นได้บรรลุมหาบัตินี้ มีอิทธิฤทธิ์ตามวิสัยปุถุชน

ทรงห้ามพระประยูรญาติวิวาทเรื่องน้ำ ครั้งหนึ่ง พระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายคือ ฝ่ายกรุงกบิลพัสดุ์ และฝ่ายโกลิยนคร ได้วิวาทกันด้วยแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณีเพื่อระบายน้ำไปสู่พื้นที่ทำนาในเขตของตน เริ่มด้วยพวกคนงานทะเลาะกัน แล้วลามไปถึงกษัตริย์ ทั้งสองฝ่ายได้เตรียมอาวุธยกกำลังเข้าประจัญหน้ากัน จนจะเกิดศึกอยู่รอมร่อแล้ว ครั้งนั้น ขณะพระพุทธรองค์ประทับอยู่ที่แคว้นสัถกะ ทรงเห็นเหตุการณ์เช่นนั้น จึงเสด็จไปโปรดพระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายให้ระงับการวิวาทบาดหมางกัน โดยทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตกษัตริย์ ชีวิตคนนั้นแพงกว่าน้ำมากนัก ไม่ควรเห็นน้ำดีกว่าคน พระญาติทั้งสองฝ่ายจึงเลิกวิวาทกันและมีความสามัคคีกัน

ทรงโปรดช้างนาฬาคีรี ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ เช้าวันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตศิษย์ทรยศของพระพุทธองค์ได้ติดสินบนควาญช้าง ให้ปล่อยช้างนาฬาคีรี เพื่อทำร้ายพระพุทธองค์ตามแผนการ แต่ด้วยเมตตาจิตของพระพุทธองค์ ช้างตกมันก็หายพยศ กลับคุกเข่าหมอบลงตรงพระพักตร์พระพุทธองค์

ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ป่ามทวัน ใกล้เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ทรงจำพรรษา ณ ที่นี้เป็นพรรษาที่ ๕ ครั้นนั้นพระพุทธองค์ทรงทราบว่าพระเจ้าสุทโธทนะทรงประชวรหนักจึงเสด็จไปเยี่ยมพระพุทธบิดาที่กรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยพระอรียสงฆ์พุทธสาวก ครั้นเสด็จถึงแล้ว ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาให้ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้น ๗ วัน พระพุทธบิดาก็สวรรคต พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์และพระประยูรญาติจึงพร้อมกันจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา

พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกถูกประทุษร้าย การที่พระพุทธองค์ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาละมั่งในมัลลประเทศ (ภาคกลางชมพูทวีป) และแพร่หลายไปในที่ต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว นั้น ก็ด้วยการร่วมกำลังกันเผยแผ่ของพุทธบริษัทที่สำคัญ คือ พระสงฆ์ พุทธสาวก และบรรดาพระสงฆ์สาวกนั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือ พระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ พระสารีบุตรเถระ และพระมหาโมคคัลลานะเถระซึ่งเป็นกำลังอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ จึงเป็นที่อิจฉาริษยาของมิจฉาทิฎฐิเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพระมหาโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มากนั้นมีผู้ปองร้ายอยู่ตลอดเวลา ครั้งหนึ่งเมื่อท่านพักจำพรรษาอยู่ที่กาฬศิลา แคว้นมคธ ก็ได้ถูกกลุ่มอาชญากรประทุษร้ายด้วยการว่าจ้างของกลุ่มมิจฉาทิฎฐิ

แม้พระพุทธรูปศาสนาจะได้เจริญแพร่หลายแล้ว จำนวนพุทธสาวกได้เพิ่มขึ้น พุทธบริษัทมากมายจนนับไม่ถ้วน ถึงกระนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงหยุดยั้งในการทรงบำเพ็ญพุทธกิจ คงเสด็จจาริกไปแสดงธรรมโปรดประชาชนทั่วไปตลอดเวลา ๔๕ พรรษา นับแต่พรรษาแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี จนพรรษาสุดท้ายที่หมู่บ้านเวฬุคาม แขวงเมืองเวสาลี ณ ที่นี้ และพรรษาสุดท้ายนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงประชวรหนักแต่ทรงข่มเสียดด้วยพระสติสัมปชัญญะ ครั้นออกพรรษาแล้วล่องวันเพ็ญเดือนมาฆะ พระพุทธองค์จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือ ทรงกำหนดพระทัยเรื่องพระชนมายุว่าต่อไปนี้ไปอีก ๓ เดือน พระองค์จักปรินิพพาน

ต่อแต่นั้นมา พระพุทธองค์ก็เสด็จจาริกโปรดเวไนยไปในที่ต่าง ๆ จนเสด็จถึงเมืองปาวา เข้าประทับที่สวนมะม่วงของนายจุนทะ บุตรนายช่างทอง ได้เสวยพระกระยาหารมื้อสุดท้ายที่นายจุนทะถวาย ทรงแสดงธรรมโปรดนายจุนทะให้เลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา แล้วทรงอำลานายจุนทะ เสด็จดำเนินต่อไป ผ่านสถานที่ต่าง ๆ ไปโดยลำดับจนถึงป่าสาละวัน เขตเมืองกุสินารา รับสั่งพระอานนท์ให้ปูลาดที่บรรทมระหว่างต้น

สาละต้นหนึ่ง ให้หันพระเศียรไปทางทิศอุดร แล้วประทับสำเร็จสรีรไสยา คือ การบรรทมตะแคงขวาเป็นอนุฐานไสยา คือ การบรรทมโดยมิได้ทรงกำหนดว่าจะทรงลุกขึ้นเมื่อนั้น เมื่อนี้ ณ ตอนบ่ายวันเสด็จถึงนั้น และในคืนวันนั้น สุภทัชปริพาชกได้มาเฝ้าขออุปสมบท พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้อุปสมบทเป็นพระสาวกองค์สุดท้ายของพระพุทธองค์ ต่อจากนั้นพระองค์ก็ได้ประทานพระโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ ครั้นถึงยามสุดท้ายแห่งวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ครั้นรุ่งเช้า เมื่อข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธองค์ทราบถึงพวกมัลลกษัตริย์และชาวเมืองกุสินาราแล้ว กษัตริย์และประชาชนก็ได้พากันมานมัสการพระบรมพุทธรูประ แสดงความโศกเศร้าอาลัยโดยทั่วหน้า ครั้นล่วงไป ๗ วันแล้ว จึงเชิญพระบรมศพไปประดิษฐาน ณ มกุฏพันธเจดีย์ เพื่อถวายพระเพลิง เมื่อพระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยบริวารมาถึง และที่ประชุมพร้อมแล้ว จึงได้พร้อมกันถวายพระเพลิง ครั้นถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว พวกมัลลกษัตริย์เมืองกุสินาราก็ได้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุที่เหลืออยู่เชิญไปประดิษฐานไว้ ณ สันฐาคารศาลาภายในพระนคร เพื่อเป็นที่สักการบูชาสืบไป ต่อมามีกษัตริย์และพราหมณ์ตามเมืองต่าง ๆ ได้มาขอพระบรมธาตุ กล่าวคือกษัตริย์เมืองราชคฤห์ เมืองเวสาลี เมืองกบิลพัสดุ์ เมืองอัลลกะปะ เมืองรามคาม พราหมณ์เมืองเวฐฐทีปะกะ และเมืองปาวา มัลลกษัตริย์ก็แจกจ่ายถวายโดยทั่วกัน ส่วนโทณพราหมณ์ เมืองกุสินาราผู้ทำหน้าที่แบ่งพระบรมธาตุ ได้ทะนานดวงพระธาตุไว้เป็นที่สักการบูชา

คณะอนุกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม

พุทธศักราช ๒๕๖๖

อนุกรรมการที่ปรึกษา

พระสุเมธาธิบดี พลโทดำเนียร เลชะกุล

ประธานอนุกรรมการ

พลโทฉลอม วิสมล

รองประธานอนุกรรมการ

นายสุชีฟ ปุญญานุภาพ นายสมพร เทพสิทธิ์า

นายชำเลื่อง วุฒิจันทร์ นายประพัฒน์ แสงวณิช

อนุกรรมการ

ว่าที่ ร้อยตรี เสมอใจ พุ่มพวง	นายอัมพร อรุณรังษี
พลโท สมพงษ์ กิตติวัฒน์	นางสุนน อมรวิวัฒน์
นายอุดม จะโนภาษ	นางวีระฉัตร เทศะเวส
นางวัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา	นางรำไพ จารุมาศ
นางสุนันท์ ปัทมาคม	นายสมเชาว์ เนตรประเสริฐ
นายปราโมทย์ สัชนุกร	นางจิราภา ปัญจศิลป์
นายสำรวย สารัตถ์	นางวรรณิกา ณ สงขลา
นางสาวสุทธิลักษณ์ ศรีคุปต์	

อนุกรรมการและเลขานุการ

นายสมโรจน์ ประเจตชัยวงศ์

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางอรรถจินดา หงษ์พงษ์ นายศศพล สายะเสวี

หนังสือเผยแพร่

ห้ามจำหน่าย

คณะกรรมการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๓๐